

ЧЕРКАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ
В ТУРИЗМІ ТА ГОТЕЛЬНО-
РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ:
МОЖЛИВОСТІ І ПРОБЛЕМИ
ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ**

Колективна монографія

За загальною редакцією д-ра іст. наук, професора Г. М. Чепурди

Черкаси

2021

УДК 338.48-043.86(477)(02)
С83

*Рекомендовано Вченою радою
Черкаського державного
технологічного університету,
протокол № 13 від 22 червня 2021 р.*

Рецензенти:

Доктор економічних наук, професор *Антоненко І. Я.*
Доктор економічних наук, професор *Матвійчук Л. Ю.*
Доктор географічних наук, професор *Любіцева О. О.*

Наукове електронне видання

Стратегії сталого розвитку в туризмі та готельно-ресторанному бізнесі: можливості і проблеми запровадження в Україні : кол. монографія [Електронний ресурс] / за ред. д-ра іст. наук, проф. Чепурди Г. М.; Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси : ЧДТУ, 2021. – 189 с. – Назва з титульного екрана.

Зам. № 21-75
Обл.-вид. арк. 11,4

ЧЕРКАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ
В ТУРИЗМІ ТА ГОТЕЛЬНО-
РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ:
МОЖЛИВОСТІ І ПРОБЛЕМИ
ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ**

Колективна монографія

За загальною редакцією д-ра іст. наук, професора Г. М. Чепурди

Черкаси – 2021

УДК 338.48-043.86(477)(02)
С83

*Рекомендовано Вченою радою
Черкаського державного
технологічного університету,
протокол № 13 від 22 червня 2021 р.*

Рецензенти:

Доктор економічних наук, професор *Антоненко І. Я.*
Доктор економічних наук, професор *Матвійчук Л. Ю.*
Доктор географічних наук, професор *Любіцева О. О.*

Стратегії сталого розвитку в туризмі та готельно-ресторанному
С83 бізнесі: можливості і проблеми запровадження в Україні : кол.
монографія [Електронний ресурс] / за ред. д-ра іст. наук, проф.
Чепурди Г. М.; Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси : ЧДТУ,
2021. – 189 с. – Назва з титульного екрана.

Розглянуто актуальні питання розробки та впровадження стратегій сталого розвитку у внутрішньому та міжнародному туризмі. Проаналізовано сучасні тенденції та проблеми сталого розвитку світової індустрії гостинності, окреслено перспективні напрями діяльності. Розкрито актуальні проблеми продовольчої безпеки та харчування, охарактеризовано стратегії сталого розвитку для харчової промисловості та ресторанного господарств.

Для науковців, студентів, аспірантів та фахівців галузі.

УДК 338.48-043.86(477)(02)

Topical issues of development and implementation of sustainable development strategies in domestic and international tourism are considered. The modern tendencies and problems of sustainable development of the world hospitality industry are analyzed, perspective activity directions are outlined. Topical issues of food security and nutrition are revealed, sustainable development strategies for the food and restaurant industries are characterized.

For scientists, students, postgraduate students and industry professionals.

CHERKASY STATE TECHNOLOGICAL UNIVERSITY

**SUSTAINABLE DEVELOPMENT
STRATEGIES IN TOURISM AND HOTEL
AND RESTAURANT BUSINESS:
OPPORTUNITIES AND IMPLEMENTATION
PROBLEMS IN UKRAINE**

Multi-authored monograph

Edited by Doctor of Historical Sciences, Professor H. M. Chepurda

Cherkasy – 2021

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	6
Розділ 1	
СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ У ВНУТРІШНЬОМУ ТА МІЖНАРОДНОМУ ТУРИЗМІ	7
1.1 СТРАТЕГІЇ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СФЕРИ ТУРИЗМУ В УМОВАХ ПОСТКРИЗОВОГО ВІДНОВЛЕННЯ (Коніщева Н. Й., Ткачова С. С.)	8
1.2 METHODOLOGY AND METHODS OF PRODUCT PORTFOLIO DIVERSIFICATION FOR RESORTS AS OBJECTS OF RECREATIONAL TOURISM (Hladkyi O. V.)	17
1.3 СТАЛИЙ РОЗВИТОК РЕКРЕАЦІЇ І ТУРИЗМУ В НАЦІОНАЛЬНИХ ПАРКАХ ЗАХОДУ УКРАЇНИ (Мальська М. П., Дубіс Л. Ф., Зінько Ю. В., Шевчук О. М.)	25
1.4 ЧЕРКАЩИНА: ВИБІР СТРАТЕГІЇ РЕГІОНУ (Чорний М. Г.)	33
1.5 СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ СФЕРИ ТУРИЗМУ ТУРЕЧЧИНИ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ (Фастовець О. О.)	39
1.6 СТРАТЕГЕМИ ВІДРОДЖЕННЯ ТУРИСТИЧНОГО ТЯСМИНУ НА ЧЕРКАЩИНІ (Беляєва С. С., Герман І. В.)	49
1.7 ЧОРНОБИЛЬСЬКИЙ ТУРИЗМ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ (Кушнірук Г. В., Корнева В. В.)	59
1.8 ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ ОБ'ЄКТИ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ «ГОЛОСІЇВСЬКИЙ» ЯК РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ (Крижановська О. Т., Волохова О. В.)	67
Розділ 2	
СТАЛИЙ РОЗВИТОК СВІТОВОЇ ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ: ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ	71
2.1 ІНДУСТРІЯ ГОСТИННОСТІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19: ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ АНТИКРИЗОВОГО РОЗВИТКУ (Медвідь І. М., Шидловська О. Б., Іщенко Т. І.)	72
2.2 МЕНЕДЖМЕНТ ПРОЦЕСУ ВПРОВАДЖЕННЯ АУТСОРСИНГУ У ДІЯЛЬНІСТЬ ГОТЕЛЬНОГО ЗАКЛАДУ (Калько А. Д., Глушкова Т. С., Яроменко О. В.)	79
2.3 ORGANIZATION OF CONFERENCE SERVICE IN HOTELS (Tsviliy S. M., Gurova D. D., Kuklina T. S.)	87

2.4 РОЛЬ МАРКЕТИНГОВОГО ТА АДМІНІСТРАТИВНОГО ВИДІВ МЕНЕДЖМЕНТУ У СВІТОВІЙ ТУРИСТИЧНІЙ ІНДУСТРІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ (Сидоренко І. О.).....	95
2.5 ІНТЕРНЕТ-МАРКЕТИНГ ЯК СПОСІБ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ В ІНДУСТРІЇ ТУРИЗМУ (Транченко Л. В., Лопатюк Р. І., Транченко О. М.).....	103
2.6 FUTURE ROLE OF THE OUTBOUND TOUR OPERATORS IN THE TOURISM INDUSTRY (Cherurda H. M., Kornilova N. V., Danulyuk A. M.).....	111
2.7 СПЕЦИФІКА МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ПОСЛУГ (Шестель О. Г., Куракін О. Б.).....	116
2.8 FEMINIZATION AND NEUTRALIZATION PECULIAR FEATURES IN THE ENGLISH LANGUAGE (ON THE EXAMPLE OF PROFESSIONAL NOMENCLATURE IN TOURISM AND HOTEL AND RESTAURANT BUSINESS SPHERE) (Starynets' O. A., Lytvyn T. P.)	122
2.9 ЗАХОДИ З ВІДНОВЛЕННЯ ТУРИЗМУ В УМОВАХ ПОТОЧНОЇ КРИЗИ (Теодорович Л. В., Лущик М. В.)	127
Розділ 3	
ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА ТА ХАРЧУВАННЯ: СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ДЛЯ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ТА РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА	135
3.1 СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ У ВИНОРОБСТВІ ТА ВИНОГРАДАРСТВІ (Нагурна Н. А., Осипенкова І. І., Чепурна О. Л., Куриленко Ю. М.)...	136
3.2 НЕТРАДИЦІЙНА СИРОВИНА ДЛЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ З ОЗДОРОВЧИМИ ВЛАСТИВОСТЯМИ (Бишовець Л. Г., Оліферчук О. Г.)	145
3.3 ДОСЛІДЖЕННЯ ПОКАЗНИКІВ АПІ-ЯЄЧНОГО ОМЛЕТУ ДЛЯ РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ (Філь М. І.).....	151
3.4 ТЕХНОЛОГІЯ КРАФТОВОГО СИРУ ТИПУ «ЧЕДДЕР» В УМОВАХ МІНІВИРОБНИЦТВ (Дзюндзя О. В., Антоненко А. В.)	157
3.5 ТЕХНОЛОГІЯ НАПОЇВ ДЛЯ ХАРЧУВАННЯ СПОРТСМЕНІВ (Свідло К. В., Гавриш Т. В.).....	164
3.6 ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ БАД У ХАРЧУВАННІ РІЗНИХ ВЕРСТВ НАСЕЛЕННЯ (Чепурда Л. М., Івашина Л. Л.)	176
3.7 ОБҐРУНТУВАННЯ ВИБОРУ РОСЛИННОЇ СИРОВИНИ ПРИ ВИРОБНИЦТВІ КОНЦЕНТРОВАНИХ НАПОЇВ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ (Бондарчук З. В., Куриленко Ю. М.)	182

ПЕРЕДМОВА

Стратегії сталого розвитку є для сучасної науки у сфері туризму, готельно-ресторанного бізнесу та харчових технологій актуальним предметом дослідження, оскільки проблемні питання галузі зумовлюють необхідність розробки значного комплексу завдань як короткотривалого, середньострокового, так і перспективного планування.

Сфери послуг та харчування є досить чутливими до змін, наразі вони мають швидко реагувати на нові виклики часу, адже галузь суттєво постраждала внаслідок кризи, спричиненої пандемією COVID-19.

Стратегії сталого розвитку підвищують рівень конкурентоспроможності галузі, сприяють її післякризовому відродженню.

У монографії запропоновано концептуальні та методологічні засади управління розвитком туризму з використанням стратегій сталого розвитку, шляхи ефективного використання туристичних ресурсів, інноваційні напрями ефективного розвитку сфери послуг.

Результати досліджень авторів знайшли практичне віддзеркалення та були апробовані під час проведення XII Міжнародної науково-практичної конференції «Туристичний та готельно-ресторанний бізнес в Україні: проблеми розвитку та регулювання», яка відбулася 18–19 березня 2021 року на базі кафедри туризму та готельно-ресторанної справи Черкаського державного технологічного університету. Під час конференції були обговорені питання підвищення рівня ефективності розвитку туризму та готельно-ресторанного бізнесу, розширення міжвузівських зв'язків задля поліпшення якості підготовки фахівців у галузі туристичного, ресторанного та готельного бізнесу.

Дослідження й імплементація стратегій сталого розвитку сприятиме розвитку сфери послуг та харчування, що позитивно відбиватиметься на економіці країни в цілому.

Викладені у монографії концептуальні засади розвитку туризму та суб'єктів господарювання сфери послуг, методологічний та практичний інструментарій механізму їх реалізації мають зацікавити фахівців: практиків і науковців. Видання призначене для науковців, керівників і спеціалістів туристичного та готельно-ресторанного секторів, викладачів, аспірантів та студентів вищих закладів освіти.

1.6 СТРАТЕГІЯ ВИДРОДЖЕННЯ ТУРИСТИЧНОГО ТЯСМИНУ НА ЧЕРКАЩИНІ

*Беляєва С. С., канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи*

*Герман І. В., ст. викладач
кафедри туризму та готельно-ресторанної справи
Черкаський державний технологічний університет*

Стратегія відродження туристичного Тясмину, на перший погляд, має досить тривалі за часом напрями вирішення накопичених проблемних питань, що зумовлює необхідність розробляти значний комплекс завдань як короткотривалого, середньострокового, так і перспективного планування. Визначення необхідних кластерів для розв'язування відповідних задач вимагає й системних рішень, зокрема економічного, соціального, екологічного характеру.

Певний перелік індикаторів, за якими мають відбуватися системні зрушення в Черкаському регіоні, відображено в розроблених і відповідним чином затверджених програмних документах стратегічного значення. Так, зокрема, «відповідно до пункту 16 статті 43 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», статті 8 Закону України «Про туризм», рішенням обласної ради № 5-18/VIII від 19.02.2021 затверджена програма розвитку туризму Черкаської області на 2021–2025 роки [5]. Серед низки рішень стратегічного спрямування Черкаської обласної ради та документів, затверджених Черкаською обласною державною адміністрацією, варто зазначити «Стратегію розвитку Черкаської області на період 2021–2027 роки» [6, 7], «Програму розвитку туризму Черкаської області на 2021–2025 роки» [5].

На підставі вертикального підпорядкування в управлінні регіональними структурними управлінськими ланками Черкаської обласної державної адміністрації було надано повноваження рекомендувати районним державним адміністраціям, органам місцевого самоврядування, іншим виконавцям Програми вжити заходів для забезпечення виконання затвердженої на обласному рівні програми стратегічного розвитку. Разом із тим аналогічні завдання передбачені й для районних державних адміністрацій, які мають вжити заходів щодо рекомендації «органам місцевого самоврядування підготувати відповідні Програми та передбачити фінансування на їх виконання» [5]. Подібний ланцюжок вертикального управління застосований і на рівні зв'язків між районними державними адміністраціями та місцевими органами самоврядування, які на первинному управлінському рівні й мають підготувати відповідні програми та забезпечити залучення ресурсів на їх виконання. Щодо контролю за

виконанням відповідних програмних рішень, варто зазначити те, що згідно з чинним законодавством України контроль за їх виконанням покладено на представників обласного депутатського корпусу, а саме – на постійну комісію Черкаської обласної ради з питань освіти, науки, культури, молодіжної політики та спорту [5].

Як правило, для формування стратегічних програмних завдань з певних питань обов'язково здійснюється моніторинг стану вирішення подібних питань за певний проміжок часу, проводиться аналіз реальної ситуації в досліджуваному сегменті, вишукуються ресурси для виконання пропонуваніх для планування завдань. Так, у межах досліджуваної тематики доцільно, на думку авторів, здійснити аналіз результатів щодо розвитку туризму в області за попередні роки. Протягом 2018–2020 рр. у Черкаській області виконувалися завдання, визначені в «Плані реалізації Стратегії розвитку Черкаської області на період 2018–2020 роки» [4]. Як стратегічний цей документ є узагальненням програм і проєктів регіонального розвитку, ініційованих територіальними громадами області, та характеризував відповідні напрями розвитку Черкащини. Так, зокрема, в «Напрямі 1.Е» представлено характеристику стратегії розвитку туристично-рекреаційної сфери. У «Напрям 1.Е» включено сім проєктів, завдяки реалізації яких передбачався вплив у перелічених сферах, зокрема, це стосувалося [4]:

- покращення стану та інфраструктури рекреаційних зон;
- розвитку на території області різних видів туризму;
- туристичної промоції області;
- реконструкції та створення об'єктів обслуговування туризму;
- маркування туристичних об'єктів.

По території області протікає 1037 річок, найбільша з них – річка Дніпро (в межах області – 150 км), сім середніх річок – Рось, Тясмин, Гнилий Тікич, Гірський Тікич, Супій, Ятрань, Велика Вись, а також малі річки, струмки. Білою річкою в різні часи називали на різних територіях річку, яка має дещо загадкову течію, характерні протилежно спрямовані вигини русла та назву, яка й нині пов'язана з билинами та легендами не одного краю. Для дослідників природи, краєзнавців досі залишається загадкою, де ж саме бере початок ця, овіяна легендами, річка.

Оспіваний у поетичних і пісенних творах Тясмин є правою притокою Дніпра, протікає по території нинішніх Кіровоградської та Черкаської областей. А назва «Біла річка» йде ще з давніх рукописів. Краєзнавці Черкащини ретельно досліджували та продовжують свої наукові пошуки щодо Тясмину та всього, що пов'язане з цією річкою. Багато легенд, історичних фактів, цікавих архівних матеріалів мана почути та побачити в краєзнавчих музеях. Для дослідників історія назви річки Тясмин також досі залишається оповитою билинами та легендами. Тясмиця починається, як зазначалося вище, вже щодо визначення місця утворення Тясмину, адже досі

не встановлено, чи бере Тясмин свій початок у північній частині села Любомирка або (за іншими даними) – у південно-східній околиці села Красносілля Олександрівського району. Спрямування течії річки Тясмин відзначається своєю протилежністю, адже спочатку це переважно південний захід, далі – північний напрямок, потім – північний схід, за ним – південний схід і, на завершення, – східний напрямок. Пояснення виникнення назви річки Тясмин ґрунтуються на історичних, міграційних, етнокультурних і мовних процесах, які відбувалися протягом багатьох років історії краю.

Тясмин має довжину 161 км. Площа басейну Тясмину – 4540 км². Похил річки – 0,34 м/км. Річище звивисте. Ширина річища – від 5–20 м до 40 м. На окремих ділянках Тясмин каналізований. Живлення снігове та дощове. Льодостав – з грудня до середини березня. Стік зарегульований водосховищем і ставками, є шлюзи-регулятори. В середній течії Тясмин утворює закрут, що змінює напрям річки на 180 °С. Через це його витoki і гирло розташовані всього за 33 км один від одного.

Над Тясмином розташовані такі міста і села (від витоків до гирла):

– Любомирка, Вищі Верещаки, Нижчі Верещаки, Соснівка, Бірки, Олександрівка (Олександрівський район);

– Косарі, Юрчиха, Кам'янка, Ревівка, Ярове, Райгород (колишній Кам'янський район);

– Березняки, Велика Яблунівка, Сміла, Залевки, Малий Бузуків, Голов'ятине, Гуляйгородок (колишній Смілянський район);

– Хацьки, Степанки, Бузуків, Нечаївка, Думанці, Чубівка (Черкаський район);

– Деменці, Зам'ятниця, Трушівці, Медведівка, Трушівці, Новоселиця, Суботів, Чигирин, Галаганівка, Стецівка (колишній Чигиринський район) [2].

Адміністративне підпорядкування вищеперелічених назв міст і сіл області мало місце до початку адміністративно-територіальних змін у регіоні. Отже, в подальших дослідженнях перспектив розвитку рекреаційних територій та стратегії відродження туристичного Тясмину доцільно було б врахувати потенційні ресурсні джерела як на географічній території, де протікає річка Тясмин, так і відповідно до адміністративно-територіального поділу в області. На підставі звітних документів за 2020 р. щодо моніторингу виконання «Плану реалізації Стратегії розвитку Черкаської області на період 2018–2020 роки» було винесено відповідне рішення обласної ради (далі – План реалізації) [3].

Стосовно річки Тясмин і потенційно привабливих рекреаційних об'єктів у межах територій її течії, акцентуємо увагу на показниках, що відповідають операційним цілям, затвердженим у стратегічних документах, які стосуються питань стратегії розвитку області.

Так, операційна ціль 1.5 стосувалася питань розвитку туристично-рекреаційної сфери. Серед проєктів регіонального розвитку, що включені до

Плану реалізації, зокрема, – розбудова та облаштування туристичного об'єкта «Тясминський каньйон» у м. Кам'янка Черкаської області:

1. Територіальна спрямованість проєкту – Черкаська область.
2. Строк реалізації проєкту:
  - план 2018–2020 рр.
  - факт 2018–2020 рр.
3. Джерела фінансування у звітному періоді:
  - кошти державного бюджету, отримані від Європейського Союзу (Секторальна бюджетна підтримка), місцевий бюджет.
4. Фактична сума підписаних договорів (контрактів), тис. грн:
  - з початку реалізації проєкту за звітний період – 7329,000.
5. Сума вибраних коштів з початку реалізації проєктів, тис. грн:
  - план – 7345,000;
  - факт – 7329,000.
6. Індикатори (показники) результативності реалізації проєктів (найменування індикатора (показника), одиниця виміру; прогнозне/фактичне значення):
  - капітальний ремонт під'їзних шляхів і доріжок по туристичному маршруту (4/4 об'єктів, 100 %);
  - інші будівельні об'єкти, у т. ч. ангар для плавзасобів, причали, оглядові майданчики тощо (8/8 об'єктів, 100 %);
  - придбані та встановлені елементи благоустрою (17/17 од., 100 %);
  - придбані плавзасоби (8/8 од., 100 %).

Отже, за результатами виконання планових завдань відхилень не було, тобто мали місце 100 % виконання прогнозних показників і використання в повному обсязі виділених коштів на виконання запланованих робіт. Вищезазначений проєкт було профінансовано за рахунок Секторальної бюджетної підтримки Європейського Союзу (далі – ЄС) на суму 7,3 млн грн, у т. ч. державна підтримка ЄС становила 6,6 млн грн, а сума співфінансування – 0,7 млн грн.

Значний вплив на популяризацію рекреаційних територій та об'єктів Черкащини, зокрема й тих, які пов'язані з природними, краєзнавчими та історичними пам'ятками річки Тясмин і навколишньої території, мають організовані та проведені промо-тури та прес-тури. Так, наприклад, під час реалізації проєкту-експедиції «Знайдено в Україні», 23–24 жовтня 2018 р. було проведено прес-тур туристичними місцями низки районів Черкащини; територією колишніх Чигиринського та Кам'янського районів області 30–31 травня 2019 р. проведено рекламний прес-тур «Подорожуй Черкащиною ЗАРАЗ!» (організатор – департамент регіонального розвитку обласної державної адміністрації). Проєкт «Перекоти поле», реалізований у серпні 2020 р., мав за мету демонстрацію «природи, архітектури, цікавих туристичних об'єктів, туристичної промоції Черкаського регіону» [3].

Для визначення стратегії відродження туристичного Тясмину одним із пріоритетних напрямів має стати аналіз сучасного стану й перспективи розвитку сільських територій та периферії навколо міст і селищ, де бере початок, набирає сили та несе свої води оповитий легендами Тясмин. У цьому сенсі варто зазначити те, що до Плану реалізації увійшли й проекти регіонального розвитку, які безпосередньо та опосередковано стосуються й річки Тясмин та її туристичного потенціалу.

В області діє 12 тематичних сіл, які надають послуги туристам з проживання, харчування та рекреації (таблиця 1).

Таблиця 1 – Тематичні села Черкащини з пропозицією турпослуг

Пор. №	Район Черкаської області	Село	Назва туру
1	Уманський район	с. Сорокотяга	«На воді, з водою і з води»
2	Золотоніський район	с. Гельмязів	«Гельмязів – територія Пригод»
3	Черкаський район	с. Грушківка	«Солодка грушка»
4	Черкаський район	с. Межиріч	«Подорож у Країну Мамонтландію»
5	Черкаський район	с. Хмільна	«На гостини до древніх слов'ян»
6	Уманський район	с. Коржова	«На гостини до старого млина»
7	Уманський район	с. Пугачівка	«Чарівна ниточка»
8	Черкаський район	с. Леськи	«Пізнавально-розважальні пригоди «Веселкове щастя!»
9	Черкаський район	с. Чубівка	«Легенди сторожової застави»
10	Черкаський район	с. Голоківка	«Картопляні розваги в Голоківці»
11	Черкаський район	с. Івківці	«Просвітницько-розважальний комплекс «Зерноленд»»
12	Черкаський район	с. Суботів	«Ігри, розваги та забавлянки старого Суботова»

Всі зазначені вище тематичні села увійшли в перелік тих, що були задіяні в проєкті регіонального розвитку, включеного до Плану реалізації, як проєкт «Майстерня креативності «Тематичне село» з територіальною спрямованістю – сільські територіальні громади та тривалістю реалізації проєкту – 2018–2020 рр.

З метою популяризації туристичних об'єктів, у т. ч. й пов'язаних із річкою Тясмин, важливим має стати підвищення обізнаності та соціальної активності жителів Черкащини, що й було зазначено в операційній цілі 3.2 Плану реалізації [4], де, зокрема, виконання проєкту «Збереження об'єктів культурної спадщини області» протягом 2018–2020 рр. передбачало залучення коштів обласного бюджету, місцевих бюджетів, спонсорських коштів і налічувало у звітному періоді, 6155,6 тис. грн (100 % освоєння).

Протягом 2018–2019 рр. у Черкаській області, з метою збереження об'єктів культурної спадщини, здійснено три заходи за рахунок Українського культурного фонду у співфінансуванні з обласним бюджетом (таблиця 2) [3].

Таблиця 2 – Стан реалізації проєктів на Черкащині за сприяння Українського культурного фонду

Пор. №	Рік	Об'єкт фінансування	Фінансування, тис. грн	Цільове призначення фінансування
1	2018	Кам'янський державний історико-культурний заповідник	30,000	придбання техніки
2	2019	державний історико-культурний заповідник «Трипільська культура»	144,200	створення та відкриття онлайн-ресурсів артефактів трипільської культури
3	2019	Корсунь-Шевченківський державний історико-культурний заповідник	100,000 (тільки обласний бюджет)	придбання твердопаливного котла

Отже, для створення сприятливих умов щодо розвитку туристичного Тясмину важливим є не тільки облаштування прилеглих до річки територій та туристичних об'єктів, але й сприяння удосконаленню туристичної інфраструктури в цілому на Черкащині, адже туристична пропозиція може привабити не тільки тих, хто безпосередньо цікавиться історією та природним багатством, зокрема, Тясминського каньйону, але й історико-культурною спадщиною Чигирин, де протікає річка Тясмин, туристичними приладами Сміли тощо. Таким чином можуть бути створені відповідні туристичні локації для найвибагливіших туристів, де серед пропозицій доцільно передбачити й відвідування туристичного Тясмину та його природного, рекреаційно-привабливого, історико-культурного узбережжя.

Так, протягом 2018–2020 рр. за рахунок місцевих бюджетів надано допомогу у ремонті пам'яток монументального мистецтва:

- у с. Матусів (колишній Шполянський район);
- у с. Медведівка (колишній Чигиринський район);
- у с. Кліщинці (колишній Чернобаївський район);
- у с. Чубівка (Черкаський район).

Для виконання низки заходів щодо реконструкції об'єктів культурної спадщини у 2020 р. було залучено спонсорські кошти, зокрема для реконструкції:

- ДІКЗ «Трипільська культура» (5710,700 тис. грн);
- музей Т. Г. Шевченка у с. Мошни; відділ КЗ «Черкаський обласний краєзнавчий музей» (444,9 тис. грн).

З метою уникнення руйнування пам'яток культурної спадщини протягом 2020 р. укладено дев'ять охоронних договорів.

В цілому на збереження об'єктів культурної спадщини області сума вибраних коштів з початку реалізації проєктів (2018–2020 рр.) становила 6429,8 тис. грн. Здійснено дев'ять заходів з реконструкції та реставрації

об'єктів культурної спадщини, укладено дев'ять охоронних договорів на об'єкти культурної спадщини [3].

Аналізуючи туристичний потенціал річки Тясмин у межах території Черкаської області, не можна не враховувати певні екологічні індикативні показники, що, зокрема, визначені в операційній цілі 4.3 та стосуються розвитку екологічної мережі, природно-заповідного фонду, збереження біологічного та ландшафтного різноманіття [4]. Протягом 2018–2020 рр. планувалося покращити стан річок Черкаської області за басейновим принципом. Це стосувалося 13 суббасейнів, серед яких і річка Тясмин, а також річки Велика Вись, Вільшанка, Гірський Тікич, Гнилий Тікич, Дніпро (малі річки лівого берега), Дніпро (малі річки правого берега), Золотоношка, Південний Буг (малі річки басейну), Рось, Супій, Чумгак, Ятрань). Фінансування передбачалося за рахунок державного бюджету (у т. ч. державного фонду регіонального розвитку), обласного бюджету та місцевих бюджетів.

У 2018 р. на відновлення і підтримання сприятливого гідрологічного режиму та санітарного стану водних об'єктів виконано 15 заходів у басейнах річок Супій, Тясмин, Гірський Тікич, Гнилий Тікич, Вільшанка, Уманка, Дніпро. З цією метою використано 11 002,000 тис. грн з обласного та місцевих бюджетів [3].

У 2018–2019 рр. за рахунок коштів ДФРР впроваджувався проєкт «Капітальний ремонт переливної греблі Смілянського водосховища на р. Тясмин». Для виконання цього ремонту використано в цілому 2457,300 тис. грн. Роботи за проєктом виконані на 78,3 % [3].

У 2019 р. виконано 19 заходів у басейнах річок: Супій, Тясмин, Гірський Тікич, Гнилий Тікич, Вільшанка, Уманка, Дніпро, для чого використано з місцевих бюджетів 4950,000 тис. грн [3].

Здійснено відповідне фінансування виготовлення проєктно-кошторисної документації, у т. ч. по об'єктах «Реконструкція каналізаційних очисних споруд в м. Сміла, Черкаської області». Фінансування проєктних робіт передбачало не тільки освоєння коштів обласного бюджету, але й залучення фінансування з місцевих бюджетів. Незважаючи на актуальність питання щодо введення в дію реконструйованих каналізаційних очисних споруд, не було прийняте рішення щодо визначення пайової участі в співфінансуванні відповідних місцевих органів влади, і як результат – недоосвоєння запланованих коштів.

Стратегеми відродження туристичного Тясмину на Черкащині безпосередньо пов'язані з концепцією стратегічного розвитку Черкаської області та в основі ідеї мають аналогічні складові сегментування необхідного ресурсного забезпечення, зокрема такі, що подібно в таблиці 3.

Таблиця 3 – Складові стратегічного формування та розвитку туристичного Тясмину на Черкащині

Складові стратегії інтегрованого підходу		
галузева	територіальна	секторальна
1. Туристична діяльність (туроператори, турагенти; екскурсійне обслуговування) 2. Послуги з розміщення (колективне розміщення, індивідуальне розміщення) 3. Транспорт (повітряний, залізничний, автомобільний, водний річковий, міський громадський) 4. Туристичні інформаційні центри 5. Музеї та галереї 6. Театри (при музеях; літні, «зелені») 7. Конференц-центри, клуби, майстерні 8. Заклади громадського харчування 9. Спортивні локації 10. Торгові центри, магазини, сувенірні лавки 11. ІТ-компанії 12. Страхіві компанії 13. Медіа-компанії	1. За природно-еколого-географічним показником (природно-заповідні території, рекреаційні території області тощо) 2. За адміністративно-територіальним і функціональним розподілом в області: 2.1 райони; 2.2 територіальні громади; 2.3 санаторно-курортні заклади; 2.4 туристичні території тощо	1. Міський туризм 2. Екологічний (зелений) туризм 3. Етнічний туризм 4. Сільський туризм 5. Культурно-пізнавальний туризм 6. Подієвий туризм 7. Лікувально-оздоровчий, медичний туризм 8. Гастрономічний туризм 9. Релігійний туризм 10. Спортивний туризм (велосипедний, кінно-спортивний, на байдарках і каное, спортивна риболовля тощо) 11. Пригодницький та активний туризм 12. Науковий та освітній туризм 13. Розважальний туризм 14. Інші пріоритетні види туризму на річці Тясмин та її узбережжі

Отже, галузева стратегія інтегрованого підходу до формування та розвитку туристичного Тясмину в контексті збалансованого розвитку Черкаської області передбачає міжгалузеву координацію та системний розвиток складових сфери туризму і курортів на основі скоординованої діяльності суб'єктів туристичного ринку, інфраструктурного забезпечення, що мають забезпечити якісний туристичний продукт під час формування та надання основних, додаткових і супутніх туристичних послуг.

Територіальна стратегія інтегрованого підходу до формування та розвитку туристичного Тясмину в контексті збалансованого розвитку Черкаської області передбачає міжрегіональну кооперацію, досягнення рівномірного і збалансованого розвитку туристичних регіонів, територій та зон.

Секторальна стратегія інтегрованого підходу до формування та розвитку туристичного Тясмину в контексті збалансованого розвитку Черкаської області передбачає створення системи стратегічного планування

розвитку видів туризму на основі їх чіткої класифікації та визначення пріоритетних на державному та регіональному рівні.

Таким чином, одним із пріоритетних інструментів реалізації стратегем формування привабливого для туристів туристичного продукту на річці Тясмин та на її узбережжі має стати створення та якісне функціонування Єдиної туристичної інформаційної системи, що містить інформацію про всі туристичні та рекреаційні ресурси в регіоні, придатні для використання в туризмі, у тому числі об'єкти історико-культурної спадщини, природно-заповідного фонду, водотоки та річки. Річка Тясмин у цьому переліку потенційно привабливих природних ресурсів регіону становить неабиякий інтерес для її відродження.

У м. Кам'янка розташована комплексна пам'ятка природи місцевого значення – Тясминський каньйон; у Смілянському районі – геологічна пам'ятка природи місцевого значення – Березняківський кар'єр. На берегах Тясмину збудовані місця відпочинку. Як відомо, протягом усього життя людину можуть вабити саме подорожі, прагнення пізнати світ. Цілі подорожей можуть бути різноманітними – пізнавальна, екскурсійна, відпочинкова, ділова, ностальгічна, лікувальна тощо. На Черкащині серед різноманіття туристичних об'єктів і природних ресурсів можна назвати низку рекреаційних територій, історико-культурних установ, узбережжя річок тощо. Тясмин, його узбережжя, природні, археологічні та культурологічні об'єкти здавна приваблюють не тільки науковців-дослідників, але й туристів з усіх країн світу. Так, наприклад, археологічне городище Білогрудівка чорноліської культури, яке є ключовою ланкою вивчення переходу від пізньої бронзової доби до ранньої залізної, розташоване в нижній течії Тясмину, поблизу Суботова. Відомі та привабливі для туристів і наукових дослідників й природні об'єкти, які пов'язані з річкою Тясмин, – Тясминський каньйон, Тясминське городище, Ірдино-Тясминська низовина. Особливою привабливістю для туристів і краєзнавців нині є той відрізок річки Тясмин, який простягається в Черкаській області на території міста Кам'янка та його околиць [2].

Саме природа, яка відзначається підвищеною хвилястою поверхнею Придніпровської височини, сприяла тому, що Тясмин у районі Кам'янки має вигляд гранітного каньйону. Тясминський каньйон – це 12–15-метрові скелі, які велично здіймаються над річкою, мальовничий ландшафт лісостепової зони, низка рідкісних судинних рослин і реліктовий комплекс мохів. Як цінна пам'ятка природи місцевого значення Тясминський каньйон зареєстрований у 1975 р. Наразі, враховуючи значну кількість реліктових рослин, які зростають на території Тясминського каньйону, та важливість їх збереження, виникає питання про зміну статусу каньйону на пам'ятку державного значення.

В Яблунівці є залишки ГЕС на Тясміні, які через утворений водоспад стали улюбленим місцем відпочинку жителів навколишніх сіл і Сміли, але дороги до потенційно привабливих місць для відвідування та відпочинку

практично відсутні. «Кам'янський заповідник: у вирії таємниць Давидівського парку та Зеленого будиночка» – інформація про цю територію та історико-краєзнавчі об'єкти, пов'язані з Тясмином, може бути цікава не тільки вітчизняним краєзнавцям, екологам, але й закордонним туристам і науковцям. Так, наприклад, існує легенда про те, що саме завдяки природним краєвидам Тясмину та лебедям на річці надихнувся лебединим сюжетом відомий композитор П. І. Чайковський, і це сприяло надалі створенню всесвітньо відомого балету «Лебедине озеро». На сайті Кам'янського краєзнавчого музею постійно оновлюється інформація, яка може зацікавити багатьох. Студенти кафедри туризму та готельно-ресторанної справи ЧДТУ також неодноразово брали участь у дослідженнях, пов'язаних із вивченням стану рекреаційних територій Черкащини, зокрема в 2018 р. вони стали учасниками проєкту «Майстерня екодискусії «ПРАВО БУТИ» [1].

Отже, стратегія відродження туристичного Тясмину наразі постає все більш актуальною не тільки для науковців-дослідників, але й для місцевого населення, органів самоврядування, державних органів влади.

ЛІТЕРАТУРА

1. Громада Екологія Туризм. Сторінка ГО «КолоОбіг» у соціальній мережі facebook. URL: facebook.com (дата звернення: 01.04.2021).
2. Еко-билини та казки Тясмину: інформ.-публіцист. зб. Черкаси: ІнтролігаТОР, 2020. 32 с.
3. Звіт за 2020 рік із проведення моніторингу виконання Плану реалізації Стратегії розвитку Черкаської області на період 2018-2020 роки: Рішення обласної ради. URL: <https://ck-oda.gov.ua/pdf> (дата звернення: 11.04.2021).
4. План реалізації Стратегії розвитку Черкаської області на період 2018–2020 роки (Узагальнення програм та проєктів регіонального розвитку, ініційованих територіальними громадами області). Черкаси, 2017. URL: <https://ck-oda.gov.ua/docs/2018/03012018.pdf> (дата звернення: 21.03.2021).
5. Про Програму розвитку туризму Черкаської області на 2021–2025 роки: Рішення обласної ради № 5-18/VIII від 19.02.2021. URL: <https://www.oblradack.gov.ua/oblasn-programi> (дата звернення: 12.03.2021).
6. Про Стратегію розвитку Черкаської області на період 2021–2027 роки: Рішення обласної ради № 38-9/VII від 11.09.2020. URL: <https://www.oblradack.gov.ua/oblasn-programi> (дата звернення: 07.03.2021).
7. Черкаська обласна державна адміністрація. Стратегія розвитку Черкаської області на період 2021–2027 роки. Черкаси, 2020. URL: strategy2027-ck.gov.ua (дата звернення: 05.03.2021).